

מלחמת החורף - הקדמה למלחמת ברה"מ - גרמניה

אל"מ (מיל) בני מיכלסון

הקדמה

בתקופה של 3 חודשים ו- 15 יום בין נובמבר 1939 למרץ 1940 התנהלה מלחמת החורף. במלחמה זו פלש הצבא האדום לפינלנד וניסה, בכוח הזרוע, להשיג את שכשלה ברה"מ לקבל במו"ם הדיפלומטי - שטחים חיוניים בפינלנד והפיכת המדינה הקטנה לרפובליקה עממית בתוך ברה"מ. הצבא האדום התקשה ביותר במלחמתו כנגד הצבא הפיני וספג אבידות כבדות ביותר במלחמה זו. יש שראו בהישגיו הנמוכים של הצבא האדום במלחמת החורף את אחד התמריצים להיטלר בתהליך קבלת ההחלטות שלו לתקוף את ברה"מ. גם בבריטניה ובמדינות אחרות פרשו את מלחמת החורף כעדות חותכת לרמתו הנמוכה של הצבא האדום ובמיוחד לרמתם הנמוכה של מפקדיו בעקבות הטיהור הגדול של סטלין בשנים 1937-1938.

בחיבור שלהלן אנו נראה כי הצבא האדום שתקף את פינלנד היה הצבא הממוכן והמשוריין החזק ביותר בעולם באותה עת אשר מפקדיו היו וותיקי קרבות ומנוסים ובעלי תורת הלחימה של המתקפה לעומק שהייתה המתקדמת ביותר בתקופה ההיא. אולם, אחד האזורים שהכי לא התאימו, בעולם, למתקפה ממוכנת ומשורינת בכלל ולתורה זו בפרט הייתה פינלנד. זאת, יחד עם הניסיון המשכר של "חלקין גולי" בהתמודדות נגד היפנים, הכיבוש הקל של מזרח פולין בתוך שבועיים והאשליה שהתפתחה בפיקוד העליון הסובייטי להתקוממות "המוני העמלים" בפינלנד כנגד ממשלתם, עם תחילת המתקפה, אשר לא באה, היו הגורמים המרכזיים לכישלונות הצבא האדום בפינלנד בתחילת המלחמה, יחד עם זאת בוצע מאמץ אדיר של לימוד לקחים תוך כדי והתאמת התו"ל הארגון והאימונים לזירה בתוצאה שהביאה לסיום המלחמה לטובת ברה"מ.

למה פינלנד? ולמה בחורף? - הרקע האסטרטגי

השיקולים העיקריים של סטלין לתקוף את פינלנד, ובאופן מיידי - בחורף, נבעו מהאינטרסים הבסיסיים ביותר של ברה"מ והמשטר הסובייטי.

טראומת האינטרוונציה - ההיבט ההגנתי. המהפכה הבולשביקית של 1917, על האידיאולוגיה שהתלוותה אליה, נתפסה במערב כאיום רציני ונעשה מאמץ גדול לתמוך במתנגדיה, המנשביקים והרוסים "הלבנים" ע"י משלוח כוחות צבאיים. התפתחה מלחמת אזרחים עקובה מדם אשר הסתיימה רק ב- 1922, כעבור 5 שנים, בניצחון הבולשביקים. אולם מעצמות המערב לא הסתירו גם אחר כך את איבתן למשטר הקומוניסטי שנוסד בברה"מ ואשר חרט על דגלו מהפכה עולמית לאמור איום ישיר על המשטרים בארצותיהן. כתוצאה מכך התפתחה, בצמרת המשטר הסובייטי, אמונה (ופרנויה), כי המערב ובמיוחד המדינות בריטניה וצרפת (גרמניה הייתה חלשה מדי לאחר חוזה ורסאי) ינצלו כל הזדמנות לתקוף את ברה"מ להפלת המשטר הקומוניסטי - ונבנה תרחיש ייחוס בהתאם. לאחר התחמשות גרמניה בשנות ה- 30 נוספה אף היא לתרחיש הייחוס. בהקשר זה, פינלנד, אשר גבולה היה מרוחק

30 ק"מ בלבד מצפון ללנינגרד נראתה, על אף מיקומה ה"צדדי" כ"קרש קפיצה" נוח להוות בסיס למתקפה ממערב על בירתה השנייה של ברה"מ ואחד ממרכזי התעשייה שלה - לנינגרד.¹ על כן רצוי היה לעשות כל מאמץ למזער איום זה ככל האפשר לכל הפחות ע"י הרחקת הגבול הפיני בכמה מאות ק"מ צפונה והשגת שליטה מוחלטת על המפרץ הפיני גם מצפון.

המהפכה העולמית – ההיבט ההתקפי. פינלנד הייתה, מחוץ של רוסיה הצארית במשך למעלה מ-100 שנים (מ-1809 עד 1917). במהלך מלחמות נפוליון קבלה רוסיה את פינלנד לאחר שהאחרונה הייתה במשך 500 שנה חלק מהממלכה השבדית. והנה בפרוץ המהפכה ברוסיה ועליית הבולשביקים לשלטון הם הכירו בעצמאות פינלנד על מנת להכלילה כרפובליקה סובייטית במסגרת ברית המועצות, אולם, הפינים התייחסו לעצמאותם ברצינות לאחר שנים כה רבות של שעבוד. במדינה זו ניצחו הרוסים הלבנים את האדומים והוקמה ממשלה דמוקרטית "בורגנית" בעיני הסובייטים. הדבר הזה היה לצנינים בעיני השלטון הקומוניסטי במוסקבה והם יזמו התקוממות קומוניסטית שהפכה למלחמת אזרחים עקובה מדם בין השנים 1918-1920. במלחמה זו ניצח הצבא הלבן בפיקודו של הגנרל מנרהיים ובסיוע גרמני את הצבא האדום הקומוניסטי ושימר בכך את עצמאות פינלנד. ברה"מ שהייתה מעורבת במלחמת הישרדות עם פולין ומעורבות המעצמות כנגד השלטון הבולשביקי החליטה לדחות בינתיים את בעיית פינלנד עד אשר ירווח. על כן כיבוש מחדש של פינלנד והפיכתה לרפובליקה עממית במסגרת ברה"מ המשיכה להיות אינטרס חיוני של המשטר הסובייטי ובכך לעשות עוד צעד אל עבר המטרה הנכספת של מהפכה עולמית.

למה בחורף? סטלין התייחס לנקודה זו באופן מפורט בכנס הפקת הלקחים מהמלחמה שהתקיים במוסקבה באפריל 1940. לדבריו, נוצרה הזדמנות בינלאומית נדירה במהלכה מעצמות המערב, בריטניה וצרפת מעורבות במלחמה כנגד גרמניה, התרחשות המאפשרת חופש פעולה לברה"מ במזרח אירופה, אולם זהו חופש פעולה זמני. אין לדעת מתי תסתיים המלחמה הן בניצחון אחד הצדדים והן בהסכם שלום פתאומי ביניהם. סיום המלחמה במערב עלול היה לדחות את פתרון הבעיה הפינית לזמן ממושך אולי אף לעשרים שנה. לכן חשוב היה לסיים את העניין הפיני מוקדם ככל האפשר, מייד לאחר סיום כיבוש פולין ע"י הצבא האדום.²

הכניסה למלחמה

בין מלחמות העולם עסקה ברה"מ בביסוס השלטון במדינה ובחיזוק הצבא האדום ופיתוחו. בינתיים, על מנת להבטיח את הניטרליות הפינית ולהגדיר את הגבולות בין המדינות נחתם באוקטובר 1920 חוזה טרטו אשר אף חוזק ואושש בשנים 1932 ו-1934 עת שתי המדינות חתמו על הסכם אי התקפה (שר החוץ הרוסי ליטבינוב הוביל

¹ E. N.Kulkov (ed), Stalin and the Soviet-Finnish War, 1939-1940, Frank Cass, London, 2002, p. 263.

²E. N.Kulkov (ed), Ibid, p. 264.

מדיניות זו מהצד הרוסי) והתחייבו לפתרון כל סכסוך ביניהן אך ורק בדרך של משא-ומתן דיפלומטי. צעדים אלו תרמו להיבט ההגנתי בלבד אולם לא פתרו את עיקר הבעיה בעיני סטלין.

ברה"מ חתמה ב- 23 לאוגוסט 1939 על הסכם ריבנטרופ-מולוטוב במהלך דיפלומטי אשר חילק את אירופה בין גרמניה לברה"מ. המתקפה של שתי מעצמות אלה על פולין הביאה להתמוטטות הצבא הפולני בתוך חודש ימים. הגרמנים תקפו ב- 1 לספטמבר אולם סטלין המתין עד אשר הצבא הפולני יהיה מעורב עד כלות כנגד הגרמנים על מנת לתקוף את פולין ב- 17 לספטמבר, מגבה, מתקפה אשר שברה את גב הצבא הפולני סופית ובתוך שבועיים כבשה ברה"מ את חלקה המזרחי של פולין בקלות יחסית, חלק אשר היה גדול אף יותר מזה שכבשה גרמניה. לראשונה מאז המהפכה הבולשביקית ברוסיה, הצליח הקומוניזם להתחיל ולהגשים את רעיונותיו מעבר לגבולות ברה"מ. השטח הפולני ה"משוחרר" זכה לסובייטיזציה מהירה בסיוע עוצבות ה NKVD אשר התלוו לצבא האדום הכובש.

על פי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב (הנספח הסודי) מדינות מזרח אירופה, בהן המדינות הבלטיות, ליטא, לטביה ואסטוניה, **פינלנד** וחבל בסרביה ברומניה "נפלו" במרחב ההשפעה של ברה"מ³ ומייד, עוד לפני סיום המערכה על פולין, ב- 25 לספטמבר, החל סטלין לממש את ההשתלטות על האזורים שנפלו בחלקו. בו ביום פנה מולוטוב, ראש ממשלת ברה"מ ושר החוץ שלה, לשר החוץ האסטוני ודרש לאשר הכנסת כוחות סובייטים לאסטוניה ל"שיפור ההגנה על הים הבלטי" שאסטוניה לא יכלה, לדברי הרוסים, לבצע בכוחותיה היא. לאחר 3 ימים שלו בהפעלת לחץ כבד ואיומים חתמה ממשלת אסטוניה, ב- 28 לספטמבר, על אישור לכוחות הסובייטים להיכנס למדינה וב- 18 לאוקטובר כבר הוכנסו למדינה דיביזיית חי"ר, בריגדת שריון ומטוסים. מכאן עד לשלטון קומוניסטי במדינה והכללתה בברה"מ המרחק כבר היה קצר ביותר.

מהלך דומה בוצע מול שר החוץ הלאטבי ב- 30 לספטמבר וב- 5 לאוקטובר כבר נחתם הסכם "הסיוע ההדדי" בין שתי המדינות, ב- 11 לחודש כבר נחתם הסכם דומה עם ליטא. וכך במהלך חודש אוקטובר, "שוחררו" בפועל המדינות הבלטיות והפכו בתוך זמן קצר לרפובליקות עממיות (קומוניסטיות) במסגרת ברית המועצות.⁴

על רקע זה, לברה"מ היה יסוד להאמין שגם פינלנד תלך בתלם וכי על ידי "שכנוע ידידותי" ניתן יהיה להוציא ממנה את הוויתורים "הנדרשים לביטחונה של ברה"מ". אלא שהפינים קורצו מחומר אחר.

ב- 5 לאוקטובר 1939, הוזמן שר החוץ הפיני למוסקבה לדיון בכמה עניינים מדיניים. לאחר דיון מעמיק בממשלת פינלנד, ב- 9 לאוקטובר, נסעה משלחת פינית לשיחות במוסקבה וב- 12 לחודש החלו שיחות, להפתעת הפינים, בנוכחות סטלין. הרוסים תבעו מפינלנד להעביר לרוסיה שטחים שיסייעו להם לחסום את המפרץ הפיני באש

³ בני מיכלסון, הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, **שריון 32**, עמ' 39.

⁴ יוחנן כהן, **אומות במבחן**, "מערכות", ת"א, 1985, עמ' 53.

תותחים מצפון ומדרום (איים וקטעי חוף) ולהזיז את הגבול באזור המייצר הקראלי. במקומות אלה התכוון הצבא האדום להקים בסיסים צבאיים למטרה הנ"ל. הרחקת הגבול צפונה ב- 500 ק"מ במייצר הקראלי נועדה להרחיק את הטווח הפוטנציאלי של התותחים (הפינים) מלנינגרד.

הפינים לא הסכימו בשום אופן לוותר על שטחים לטובת ברה"מ (מה עוד שבשטח המדובר עבר המרחב המוגן העיקרי של המדינה, "קו מנרהיים") ואשר עלולים להפוך למקפצה להמשך השתלטות על פינלנד (כפי שקרה לא מכבר במזרח פולין והמדינות הבלטיות) והמשלחת הדיפלומטית עמדה על זכותה לשמור על ריבונותה של פינלנד ושלמותה הטריטוריאלית. הם ציינו שהניטרליות הפינית הינה הערובה הטובה ביותר של ברה"מ. המו"ם הדיפלומטי התנהל לסירוגין כחודש ימים עד ה- 13 לנובמבר, אז היה ברור לגמרי שהוא הגיע למבוי סתום כיוון ששני הצדדים עמדו על דעתם וחברי המשלחת הפינית עלו על הרכבת להלסינקי בפעם האחרונה. עוד לפני כן הכריז מולוטוב, "אנו, האזרחים, אין לנו עוד מה להוסיף בעניין. מעתה הגיע תורם של אנשי הצבא לומר את דברם".⁵

הצבאות היריבים – פינלנד

אוכלוסייתה של פינלנד בשנת 1939 מנתה 3.65 מליון נפש, מעט יותר מאוכלוסייתה של לנינגרד (3.5 מליון). אולם שטחה של פינלנד הגיע ל- 337,000 קמ"ר כאשר הגבול עם ברה"מ היה באורך של כ- 1,200 ק"מ. מרבית שטחה של פינלנד מיוער היה ובלתי מיושב וכלל 187,888 אגמים ו 179,584 איים. על אף הגבול הארוך עם ברה"מ, תרחיש הייחוס של המטכ"ל הפיני ראה את האיום העיקרי מצד הצבא האדום מדרום, בין הים הבלטי לאגם לדוגה, מרחב יבשתי המכונה המייצר הקראלי. שם העריכו כי יוטל המאמץ העיקרי במקרה של מתקפה סובייטית, בעוצמה של 12 דיביזיות, בעוד מאמץ משני יוטל מצפון לאגם לדוגה. כל החלק הצפוני של פינלנד הוערך כמרחב שלא יבוצעו בו פעילויות לחימה משמעותיות בשל העדר דרכים וצירים, רובו מכוסה יער ויש בו מיעוט של מקומות יישוב – שטח שאינו מתאים כלל לצבא ממוכן ומשוריין.

בהתאם להערכת מצב זו בנה המטכ"ל הפיני מרחב מוגן מבוצר במייצר הקראלי לרוחב כ- 100 ק"מ של מיצר זה אשר כונה "קו מנרהיים". מרחב מוגן זה נבנה לעומק כ- 50 ק"מ (על פי שיטת ההגנה לעומק הגרמנית שפותחה במלחמת העולם הראשונה). המרחב כלל בחזיתו רצועת אבטחה אשר כללה מכשולים רבים וכוחות מחפים בעומק 15-25 ק"מ, לאחריה רצועת ההגנה העיקרית בעומק 10-15 ק"מ שהייתה תשלובת של מתחמים מבוצרים מבטון, על ותת-קרקעיים, עם שטחי השמדה ביניהם והכוללים מוצבים היקפיים המקושרים ביניהם בתעלות קשר עם מחפה ראש ובלעדיו. ברצועה זו היו משולבות עמדות תותחי נ"ט ספורות, מקלעים, ארטילריה מקליברים שונים ומוקשים ומכשולים מגוונים. אחרי הרצועה העיקרית

⁵ כהן, שם, עמ' 60.

נבנו עוד שתי רצועות הגנה פחות חזקות אולם גם הן בנויות היו באותה שיטה, האחת בת 40 מתחמי בטון מבוצרים והשנייה בת 18.⁶

סדר הכוחות של הצבא הפיני כלל 9 דיביזיות ועוד כמה עשרות יחידות עצמאיות בעוצמה של פלוגה-גדוד אשר אורגנו בצוותי-קרב.

עוצמת הצבא הפיני הגיעה ל- 127,800 חיילים ועוד 114,000 חיילי "משמר המולדת" שקבלו תפקידים בעורף. לא היו טנקים לצבא הפיני, 50 תותחי נ"ט בלבד ומצב ציוד הקשר היה בכי רע. 600 קני חת"ם (מהם רק 400 מודרניים, עם מנגנוני רתע). חיל האוויר הפיני מנה 60 מטוסים לוחמים (45 מטוסי קרב ו- 15 מפציצים) ועוד 60 מטוסים קלים ומטוסי סיור.

היערכות הכוחות התבצעה לפי הדפ"א שתוארה לעיל: 2 קורפוסים ה- 2 וה- 3 של ארמיית המייצר הקראלי אשר כללו 5 דיביזיות נערכו ב"קו מנרהיים", מרחב ההגנה העיקרי, תחת פיקודו של גנרל אוסטרמן (HUGO OSTERMAN). מצפון לאגם לדוגה נערך הקורפוס ה- 4 בעוצמה של 2 דיביזיות בפיקודו של גנרל הגלונד (WOLDEMAR HAGGLUND) ו- 2 הדיביזיות הנותרות נשארו כעתודת המטה הכללי בפיקודו הישיר של מרשל מנרהיים (MANNERHEIM) – המפקד העליון של צבא פינלנד. בקטע הצפוני מאגם לדוגה ועד פטסמו אורגנה קבוצת יחידות של צוותי-קרב במסגרת פלי-גד' תחת פיקודו של גנרל טואומפו (VILJO TUOMPO).

תורת לחימה. עיקר כוחותיו של הצבא הפיני היו מתורגלים היטב מאומנים ומוכשרים לנצל באופן מיטבי את ביצורי "קו מנרהיים" שעמדו לרשותם. החיילים והמפקדים הכירו ביצורים אלה ותרגלו את ההגנה מהם במשך שנים כאשר כל מפקד משפר את עמדותיו ומתרגל את חייליו ללחימה מהם באופן היעיל ביותר. הכוחות הפינים שפעלו מצפון לאגם לדוגה אומנו בתורת קרב של הגנה ניידת, מיוחדת לאזורים השוממים ומכוסי היערות של פינלנד שכללו בעיקר סיורים, מארבים, ניידות גבוהה על מגלשי שלג (סקי), לחימה מטווח קרוב תוך ניצול סבך היערות ירי מרגמות וצלילה מטווח רחוק בשילוב הסתערות וחיסול חלקי יחידות שונות מנותקים. תורת לחימה זו כונתה בפינלנד "מוטי" (MOTTI).⁷

פיקוד ושליטה. מערך הפיקוד והשליטה הפיני היה מיוחד למדינה זו. לאחר כשלון המגעים המדיניים, ניהול המלחמה עבר לידי האמונות של המרשל מנרהיים (שהיה בן 72 בעת ההיא). הוא נשא בתפקיד המפקד העליון וקיים קשר עם הממשלה באמצעות קצין קישור מיוחד, מיג'ר גנרל וואלדן (WALDEN) על מנת לידע את הממשלה על הפעילות המלחמתית. שר ההגנה, ניוקן (JUHO NIUKANEN), בסיוע

⁶ Karl van Dyke, the Soviet Invasion of FINLAND, 1939-1940, Frank Cass, UK, 1997, p. 35-38.

⁷ Van Dike, IBID, p. 38. פירוש המושג "מוטי" בשבדית הינו חבילת עצי הסקה, הכוונה כאן הייתה לנתק כוחות צבא תוקפים, לקצץ בכוחם ולהעסיק אותם חלקים-חלקים כפי שהאדם עושה עם חבילות עצי ההסקה בהשתמשו בהם.

הממשלה כולה, היה אחראי לספק לכוחות המזוינים את כל דרישותיהם ומחסורם. מנרהיים פיקד ישירות על מפקד הארמיה הקראלית, הקורפוס ה-4 וצוותי הקרב בצפון. המטכ"ל כולו בראשותו של הרמטכ"ל לט. גנרל אואש (K.L. OESH) נועד לסייע למפקד העליון ולוודא את ההוצאה לפועל של פקודותיו – למעשה, הרמטכ"ל היה ראש המטה של מנרהיים.

הצבאות היריבים – ברה"מ

כאשר הסתבר לסטלין שהמשא ומתן עם פינלנד אינו מוביל לתוצאות הרצויות נקרא הרמטכ"ל הרוסי, הגנרל שפושניקוב (לימים מרשל של ברה"מ BORIS SHAPOSHNIKOV) להציג את התוכניות האופרטיביות למלחמה עם פינלנד. הרמטכ"ל, שהיה קצין וותיק ומנוסה עוד מצבא הצאר, הציג תוכנית אופרטיבית (מגירה) שגובשה במטכ"ל בדיוק למטרה זו. הייתה זו תוכנית כוללנית שהוכנה ע"י מחלקות המבצעים והמודיעין במטכ"ל על בסיס כל שידוע היה באותה עת על פינלנד. התוכנית דרשה ריכוז מאמץ של הצבא הסובייטי למלחמה זו, הקמת מפקדת חזית והכנות אינטנסיביות.⁸ אולם סטלין ושר ההגנה וורושילוב (מרשל של ברה"מ KLIMENT VOROSHILOV) יחד עם שאר חברי הפיקוד העליון לא חשבו שפינלנד תהיה יריב קשה יותר מפולין ולכן פסלו על הסף את התוכנית האופרטיבית של המטכ"ל והטילו על אלוף פיקוד לנינגרד לטפל בעניין. אלוף הפיקוד, מפקד הארמיה דרגה 2 מרצקוב (לימים מרשל של ברה"מ KIRILL MERETSKOV),⁹ הכין תוכנית פשוטה שכללה מאמץ עיקרי למתקפה דרך המייצר הקראלי ועוד 3 מאמצי משנה מצפון לאגם לדוגה ועד לאוקיינוס הקרח הצפוני. כבר קודם הכין לכך מרצקוב את התשתיות שכללו שיפור והרחבת מסילת הברזל לנינגרד-מורמנסק וכביש נלווה.

סדר הכוחות של פיקוד לנינגרד למבצע כלל 24 דיביזיות בארבע מסגרות ארמיוניות.

עוצמת כוחות אלו עמדה על 450,000 חייל, 2,000 טנקים ו-1,000 מטוסי-קרב והפצה.

היערכות כוחות אלו הייתה כדלקמן :

- הארמייה ה-7 בפיקודו של גנרל יאקובלב (YAKOVLEV) כללה 12 דיביזיות חי"ר, קורפוס ממוכן, 3 בריגדות טנקים, 12 חטיבות חת"ם ובסה"כ כ-200,000 חיילים ו-1,500 טנקים. היוותה את המאמץ העיקרי של הפיקוד (43% מכוחו) לתקיפה במייצר הקראלי צפונה.
- הארמיה ה-8 בפיקודו של מפקד הקורפוס חברוב (I. KHABAROV) כללה 6 דיביזיות חי"ר ו-2 בריגדות טנקים בעוצמה של 130,000 חייל ו-400 טנקים נערכה באזור

⁸ David E. Murphy, What Stalin Knew, The Enigma of BARBAROSSA, Yale, New Haven, 2005, p. 50.

⁹ באותה עת לא היו עדיין דרגות לקציני הצבא הסובייטי, ההיררכיה הושתתה על ציון תפקידים.

פטרודובסק ממזרח ומצפון לאגם לדוגה והיוותה מאמץ משני של הפיקוד (26% מכוחו).

- הארמיה ה-9 בפיקודו של מפקד הקורפוס דוקנוב (M. DUKHANOV) כללה 3 דיביזיות חי"ר ונערכה במרכז פינלנד במגמה לחתוך אותה לשניים ולנתקה מתגבורות מנורבגיה והמערב.

- הארמיה ה-14 בפיקודו של מפקד הקורפוס פרולוב (V. FROLOV) כללה 3 דיביזיות חי"ר ונועדה לכבוש את עיר הנמל הצפונית של פינלנד פטסאמו.

סה"כ כללו שתי הארמיות האחרונות 140,000 חייל ו-150 טנקים (31% מסד"כ הפיקוד).¹⁰

תורת הלחימה של הצבא האדום המשיכה לצדד במתקפה לעומק (גם לאחר הוצאתו להורג של טוכצ'בסקי). לקחי מלחמת האזרחים בספרד והקרבות עם הצבא היפני באזורי קזן וחלקין-גול (המזרח הרחוק) השפיעו על הוצאת ספר תו"ל מעודכן בסתיו 1939 שהטעים את הצורך בשיפור ריכוזי האש בהתקפה, הכנת דרגי עומק לצורך שימור ההמשכיות והרציפות וחילופין תכופים יותר בין הכוחות בחזית לאלו בעורף. לצורך הלחימה בפינלנד, מינה מרצקוב את ראש מחלקת מדע המלחמה של האקדמיה הצבאית של המטכ"ל – גנרל גיאורגי איסרזון (ISSERSON) לראש מטה הפיקוד. איסרזון מהוגי תפיסת הקרב העמוק מבית מדרשו של טוכצ'בסקי, תכנן את המלחמה על פי עקרונות אלו. יישום התו"ל דגל בהנחתת מאמץ עיקרי על המרחב המוגן של "קו מנרהיים" אשר יצור הלם בקרב המגינים ע"י ריכוז אש עצום והתקדמות מהירה ובחדירות עמוקות במהירות על מירב הצירים (המועטים) הקיימים, צפונה לאגם לדוגה, על מנת למתוח, עד כלות, את כוחותיה המועטים של פינלנד ולמוטט מהר ככל האפשר את ההתנגדות הפינית.

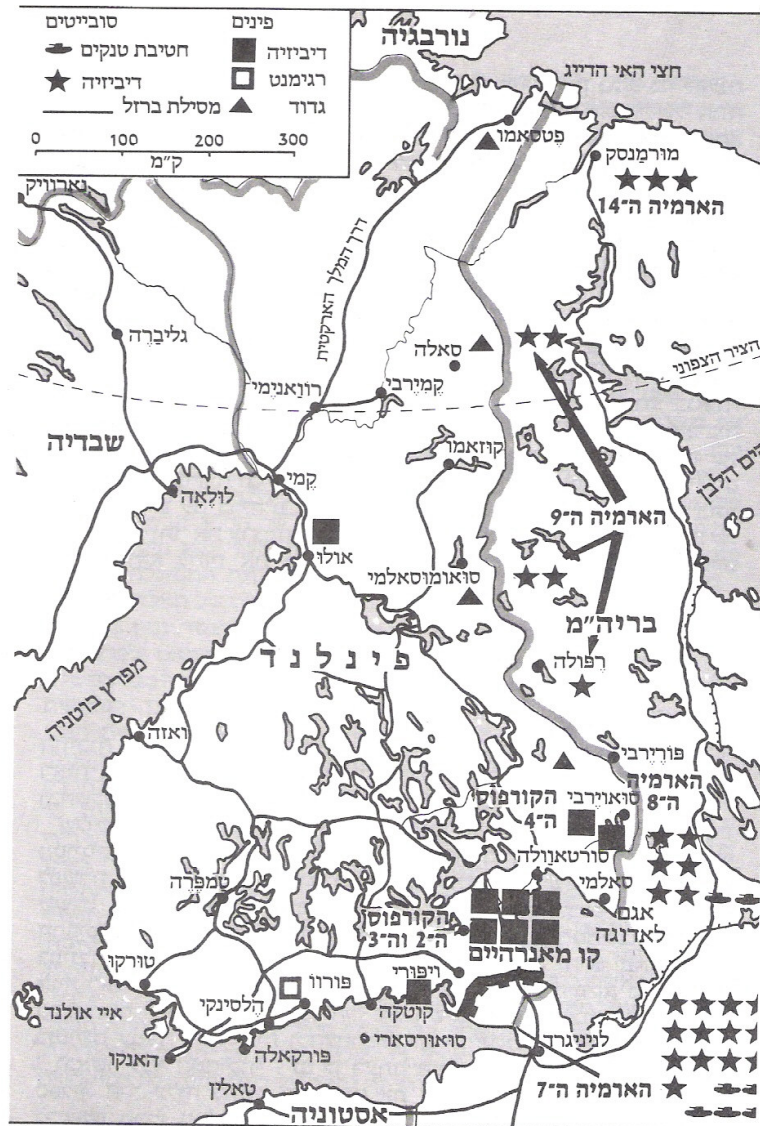
הפיקוד העליון הסובייטי

בראש הפיקוד העליון עמד (באופן לא פורמלי) ה"אזרח", המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית, יוסף ויסריונוביץ סטלין. לצידו הוא החזיק כמה שרים אשר הוו את מועצת ההגנה העליונה בהם: ראש הממשלה ושר החוץ ויאצ'יסלב מולוטוב (MOLOTOV), שר ההגנה וורושילוב, סגן שר ההגנה גריגורי קוליק (KULIK), ראש המנהל הפוליטי של הצבא וסגן השר לב מכליס (MEKHLIS), ראש מנהל כ"א במשרד ההגנה, אפים שצ'דנקו (SHCHADENKO) ושר הצי ניקולאי קוזנצוב (KUZNETSOV). עוד יש להזכיר את חבר הפוליטבירו ומזכיר המפלגה הקומוניסטית של לנינגרד אנדריי ז'דנוב (ZHDANOV) שהיה פעיל מאד בהחלטה לתקוף את פינלנד. תחת מועצת ההגנה העליונה פעל המטכ"ל בראשותו של שפושניקוב אולם המנהלות המרכזיות כפופות היו לשר ההגנה והיוו חלק ממשרד ההגנה (כמו המטכ"ל). בראש מנהלת המודיעין (המשרד ה-5) עמד איואן פרוסקורוב

¹⁰ Van Dike Ibid, p. 39

ראש מנהלת ההספקה היה אנדריי חרולב (KHRULEV), ראש מנהלת התותחנים ניקולאי וורונוב (VORONOV), ראש מנהלת הקשר קונסטנטין מורביוב (MURAVIOV) וראש מנהלת השריון דימיטרי פבלוב (PAVLOV).¹¹

הדעה הרווחת בקרב הפיקוד העליון הסובייטי הייתה שהמלחמה עם פינלנד תסתיים בתוך מספר ימים או לכל המאוחר שבועיים.¹² לאחר שהפינים יבינו את היקף הכוחות שתוקף אותם (שהיו מעל ומעבר לדפ"א המסוכנת ביותר שהעריכו הפינים והמודיעין הרוסי ידע זאת) ייכנעו ויחתמו מהר מאד על הדרישות שהכתיבה מוסקבה.

¹¹ Kulkov, *Ibid*, p. 277.

¹² אדוארד רדזינסקי, *סטלין*, מעריב, ת"א, 2005, עמ' 492.

"הרפובליקה העממית של פינלנד"

בליל ה- 1 לדצמבר הודיע רדיו מוסקבה על הקמת הרפובליקה העממית הפינית בהנהגתו של אוטו קוסינן (KUSINEN) ראש המפלגה הקומוניסטית הפינית שברח למוסקבה לאחר תבוסת הקומוניסטים בפינלנד ב- 1920. בינתיים הפך לאחד מגדולי התיאורטיקנים של הקומוניזם ולמזכיר הכללי של הקומינטרן. הציפייה הייתה שהוא יגיע לפינלנד בעקבות הצבא האדום המתקדם במהירות וישליט בשטחים "המשוחררים" שלטון סובייטי-פיני. כבר ב- 2 לדצמבר החל קוסינן מנהל מו"ס עם מולוטוב, בשם פינלנד, בו מהר מאד הסכים לכל הדרישות הסובייטיות מפינלנד וחתם על ההסכמים בהתאם. במקביל נעשתה פנייה שלו לעם הפיני להתקומם נגד ממשלתם "הריאקציונרית", כמו כן נעשתה פנייה לכל הפינים, באשר הם, להתגייס לצבא הממשלה החדשה ולקורפוס הפיני העממי מס. 1 שאמור לסייע לצבא האדום במלחמתו ל"שחרור" העם הפיני ממדכאיו. מהלך זה חשף בבירור את כוונתה של מוסקבה לספח את פינלנד כפי שעשתה למדינות הבלטיות.¹³

המהלך הפך למגוחך, כמעט אף אזרח פיני לא הצטרף ותמך בממשלת קוסינן ובסיום המלחמה הסובייטים חתמו על ההסכמים עם הממשלה החוקית ואפיזודת הרפובליקה הפינית העממית שהתקיימה כשלושה חודשים נעלמה ושוב לא עלתה ביחסי שתי המדינות.

המלחמה

מלחמת החורף נחלקת לשלושה שלבים עיקריים:

שלב א', מ- 30 לנובמבר 1939 עד 12 לדצמבר – מתקפה כוללת של הצבא האדום אשר נבלמה ע"י הפינים.

שלב ב', מ- 12 לדצמבר ועד ל- 10 לפברואר 1940 – לחימה סטטית, הכוחות בשני הצדדים מתארגנים מחדש ונערכים לשלב הבא.

שלב ג', מ- 10 לפברואר 1940 ועד ל- 13 למרץ – חידוש המתקפה הסובייטית, הבקעת "קו מנרהיים" וסיום המלחמה.

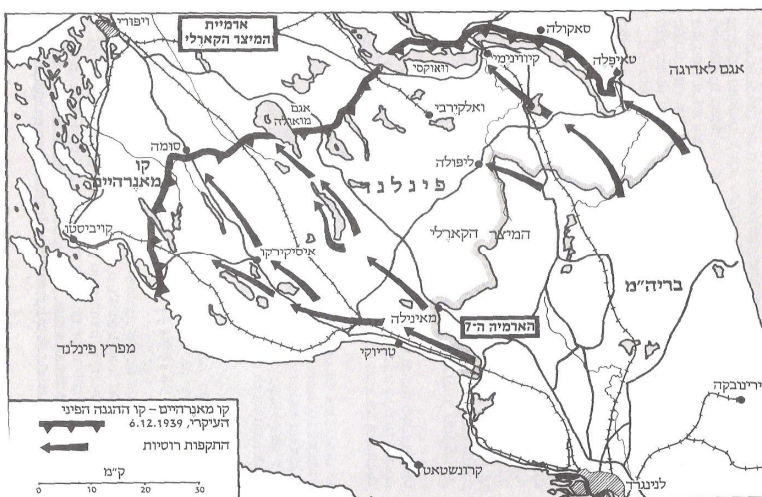
שלב א' – מתקפה כוללת של הצבא האדום

ב- 30 בנובמבר בשעה 0650 החלה ההכנה האווירית והארטילרית של מרצקוב על "קו מנרהיים". היה זה ריכוז אש עצום אשר נועד להדביר באחת את המגינים הפינים. ההכנה באש הסתיימה כעבור 70 ד', ב- 0800 עת ארבעת הארמיות הסובייטיות החלו את מתקפתן מהים הבלטי ועד לאוקיינוס הקרח הצפוני. המאמץ העיקרי היה כאמור במייצר הקראלי להבקעת "קו מנרהיים".

¹³ רדזינסקי, שם, עמ' 491-492

כיבוש רצועת האבטחה

תחילת התקדמות הארמיה ה-7 הרוסית, בוצעה במקביל לרוחב הגזרה כולה על פני כ-70 ק"מ חזית. הכוחות המתקדמים נתקלו בגייסות המחפים הפינים אשר שלטו על שדות מוקשים רבים ותעלות נ"ט. כמו כן מוכשלו כל הצירים ובעיקר באזורי הגשרים – אשר הוכנו לפיצוץ מלמפרע כאשר מטעני החבלה מוטמנים בתוך עמודי התמך – כך שפיצוצם היה מן היסוד ויחידות ההנדסה הסובייטיות לא היו ערוכות לבניית גשרים חדשים אלא רק להנחת מסוע על עמודים קיימים. כוחות הקורפוסים ה-50 וה-19 של הצבא האדום, התקדמו בתחילה באופן סביר אולם מהר מאד איבדו מטות החטיבות את השליטה על הכוחות בשל תיעול התקדמות הכוחות לצירים קיימים והיתקלותם החוזרת ונשנית בשדות מוקשים מחופים באש הפינים הנסוגים, לאחר 48 שעות לחימה הסתבר שהתקדמותה של הארמיה ה-7 נכנסה עמוק לתוך רצועת האבטחה וכבר התקרבה ביותר לרצועת ההגנה העיקרית אלא שהצורך להתגבר על מיקוש ויקוש רב יחד עם שליטה רעועה בכוחות האטו מאד את ההתקדמות. נוצרה פוביה של מוקשים בקרב מפקדי וחיילי הארמיה. לכוחות התוקפים ברצועת האבטחה לקח בין 7 ימים ל-12 יום לכבוש שטח זה תוך צורך מתמיד להלחם עם הכוחות הפינים הנסוגים ומשהים ולהתגבר על המכשולים הרבים והשטח הקשה המכוסה צמחייה מרובה ומכשולי מים. לאחר שעברו כ-20 ק"מ בתוך שטח פינלנד נאלצו כוחות הארמיה ה-7 לעצור ולהיערך מחדש לקראת ההסתערות על עיקרו של "קו מנרהיים". בינתיים ייצרו בלנינגרד מגלי מוקשים מאולתרים אשר הובאו במהירות לחזית ובכל צוות-קרב אורגן משמר קדמי מיוחד אשר ינוע לפני הכוח העיקרי לאיתור ביצורי האויב ומכשוליו ויח' הנדסה קרבית וחפרים (בינוי) להתגבר על מכשולים אלו.¹⁴ עד עתה, ויפורי (ויבורג), יעדה המערכת של הארמיה, העיר השנייה בגודלה בפינלנד והמפתח להלסינקי נראתה הרחק מהישג יד.

¹⁴ Van Dike, *Ibid*, p. 45.

בגזרת סומה (SUMMA), כפר, אשר הווה שטח מפתח בדרך לויפורי במערב "קו מנרהיים", בו היה הקו חזק ביותר, נעשה ניסיון הבקעה רוסי להמשיך מתוך תנועה ולהבקיע את רצועת ההגנה העיקרית. ההתקפה נתקלה במערך מבוזר לעומק שכלל 41 מוצבים הכוללים מצדי בטון עם מקלעים וארטילריה. על אף ש-20 טנקים רוסיים הצליחו ב-19 לדצמבר לחדור לעומק מערך זה דרך פרצה באגפו המזרחי, החי"ר לא יכול היה לחבור אליהם והם ננטשו בשטח הפיני כאשר עד ה-22 לחודש הסתיים גם ניסיון רוסי זה בבלימה ותקיעת הכוחות אשר נסוגו לחזית רצועת ההגנה העיקרית. למעשה הופסקה המתקפה במאמץ העיקרי למשך כחודשיים והיא חודשה רק ב-11 לפברואר.¹⁵ נראה היה כי הפינים הצליחו, מעבר לכל ההערכות והציפיות, לבלום את הצבא הרוסי האדיר.

כשלונו המאמץ המשני, מצפון לאגם לדוגה

ב-30 לנובמבר, החלה במקביל, המתקפה של המאמץ המשני, הארמיה ה-8 של הצבא האדום, מצפון לחופו הצפוני של אגם לדוגה. הארמיה כללה 6 דיביזיות, מאורגנות בשני קורפוסים, ה-56 וה-1, אשר תקפו במקביל על חמשת הצירים שקיימים היו בגזרה לרוחב של כ-300 ק"מ. המתקפה הסובייטית ניצלה כל ציר אפשרי והשקיעה את כל הכוחות הזמינים במטרה להכות בהלם את הפינים כבר בהתחלה ולהגיע במהירות ליעד המערכתי – העיירה סורטוולה (SORTVALA) אותה רצו לכבוש בסערה.¹⁶ הפינים הקצו צוות קרב גדודי מוגבר לביצוע נסיגה והשהיה על כל אחד מחמשת הצירים ותגברו אותם כל הזמן לפי התפתחות הקרבות. מהר מאד הבינו הרוסים שהם מוגבלים לתנועה בצירים בלבד ושפעת הרכב הייתה להם לרועץ. השדרות הדיביזיוניות, שלא יכלו לתקשר ביניהן בהעדר צירי רוחב, נמשכו בפקקי תנועה אדירים על פני כ-30 ק"מ לעורף. צירי התנועה הצרים והפרימיטיביים כרעו מהר מאד תחת עומס המסה הממונעת הסובייטית ומיומנות הכוחות הפיניים החלה גובה מהם אבדות ובולמת אותם בהדרגה. ב-4 לדצמבר, 5 ימים לאחר תחילת המתקפה, הסתבר לפיקוד לנינגרד כי מתקפת המאמץ המשני שהייתה צריכה להוות הזרוע הימנית במלקחיים האדירים ולחבור לארמיה ה-8 בעורף "קו מנרהיים", תקועה למעשה ולא מצליחה לבצע את משימתה. כיון שכך, הדיח מרצקוב, אלוף הפיקוד, את מפקד הארמיה ה-8, חברוב ועל מקומו מינה, בינתיים כממלא מקום, את סגנו ולדימיר קורדיומוב (KURDYUMOV). אולם גם צעד זה לא הניב שינוי במצב, הכוחות כבר היו מעורבים מדי. הכוחות הפינים ניצלו את ניידותם הגבוהה לתקיפת אגפי הכוחות המתקדמים לאורך הצירים. אולם הקורפוס ה-4 הפיני לא היה חזק מספיק להתמודד עם כל הארמיה ה-8 לכן פעל בשיטת פגע-וברח כשכל פעם הכוחות תוקפים במקום אחר ומשמידים כוחות רוסיים קטנים.

¹⁵ Kulkov, *Ibid*, p. 290-291.

¹⁶ Kulkov, *Ibid*, P.149.

סומואלסמי – המאמץ לביתוק פינלנד

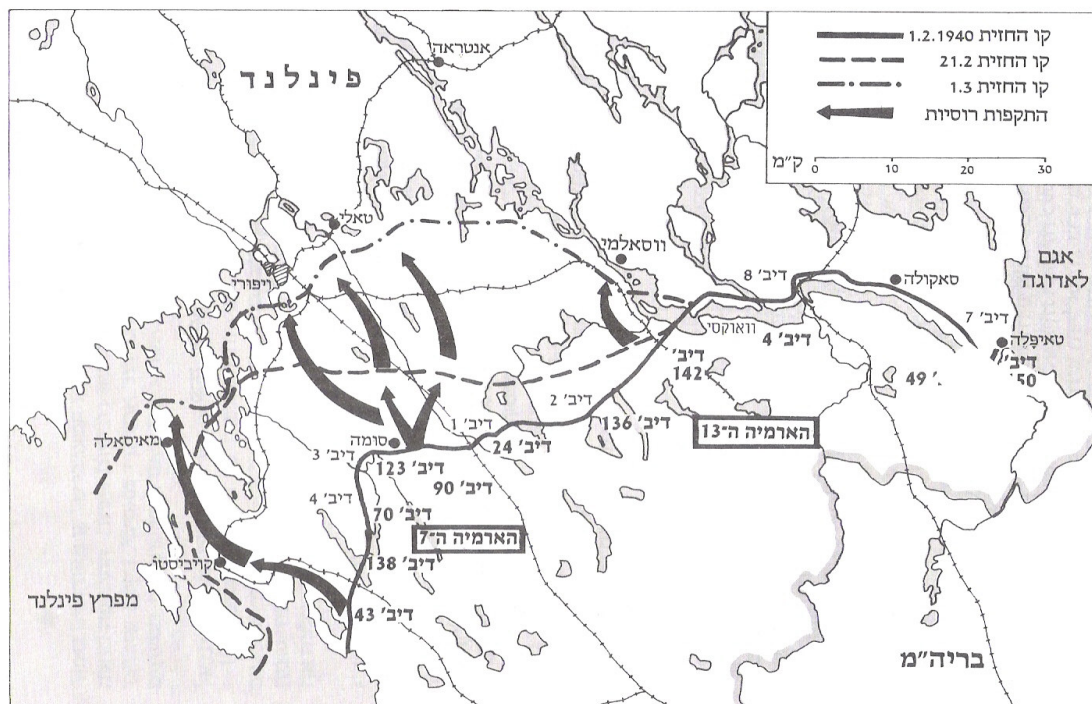
במרכזה של פינלנד, ממזרח, תקפה הארמיה ה-9 במגמה לבתק את פינלנד לשניים ע"י התקדמות מהירה לעבר המפרץ הבוטני (בים הבלטי) כאשר היעד הקרקעי היה העיירה קז'אני (KAJAANI). שלוש הדיביזיות של הארמיה, ה-54, ה-163 וה-122 תקפו במקביל על כל הצירים האפשריים לרוחב גזרה של 450 ק"מ. מרחק הדיביזיות מבסיסי הרכבת הקרובים ביותר היה בין 100 ל-280 ק"מ. המאמץ העיקרי של הארמיה היה בגזרת הדיביזיה ה-54 אולם הקרבות העיקריים התרחשו בגזרת דיביזיה 163.¹⁷ דיביזיה זו, בפיקודו של סלנדסוב (SELENDSOV), התקדמה במהירות בתחילה תוך שהיא הודפת לפניה צוות-קרב גדודי פיני אשר ביצע נסיגה והשהיה. ב-7 לדצמבר היא כבשה את הכפר סומואלסמי, לאחר שהפינים שרפו אותו והשאירו אדמה חרוכה. לגזרה הגיע כוח מעתודת הצבא הפיני והוקם צוות-קרב חטיבתי בפיקודו של קולונל הילמר סילאסו (SILLASVUO) אשר, במיומנות רבה, החל פועל נגד ההתקדמות הרוסית. כוחות הדיביזיה נבלמו על בסיס האגמים הקפואים ניסקלסנקה והוקיפרה. לימים הסתבר כי כיבוש סומואלסמי הייתה ההצלחה הראשונה והאחרונה של הארמיה ה-9 במלחמה זו.

כיבוש פטסמו

פטסמו (PETSAMO) הנמל הצפוני של פינלנד נכבש במתקפת סער ע"י הארמיה ה-14 בימים הראשונים של דצמבר. הרוסים בפיקודו של מפקד הארמיה פרולוב ביצעו התקפה משולבת כאשר הדיביזיה ה-104 תקפה ממזרח וניתקה את הציר הראשי בין פטסאמו ללוסטארי (LUOSTARI) כבר ביום הראשון ללחימה¹⁸ ואילו הדיביזיה ה-52 הונחתה בנמל וסביבתו ע"י ספינות הצי. שני צוותי הקרב הפלוגתיים הפינים באזור לא יכולים היו להתנגד ולאחר שפוצצו את תחנת הכוח של העיר וחיבלו בחלק ממחסני הנמל, החלו בנסיגה דרומה. התוכנית הסובייטית הייתה שהארמיה ה-14, לאחר כיבוש פטסאמו, תנוע דרומה לחבירה עם הארמיה ה-9 באזור רויניאמי – כ-520 ק"מ משם. אולם היה זה הלילה הארקטי, רק שעה וחצי-שעתיים אור יום והתנועה אשר התאפשרה לאורך הציר הראשי בלבד, כך שרק חטיבה אחת יכלה להוביל כל פעם. יערות העד של הטונדרה והקרקע הבלתי עבירה לא אפשרו לארמיה להתקדם יותר מכ-100 ק"מ דרומה. היה זה ציר ארוך שחייב הגנה מתמדת מפני תקיפות הפגע-וברח של הפינים וכוחות הארמיה נמתחו עד כלות ולא יכולים היו להתקדם יותר, הם קבלו פקודה לעצור.

¹⁷ Kulkov, **Ibid**, p. 89.

¹⁸ Kulkov, **Ibid**, p. 85.

שלב ב' – הצבא האדום מתאים עצמו לזירה

לאחר עשרה ימים הסתבר לפיקוד העליון הסובייטי כי פינלנד איננה פולין. ההתקדמות בכל הגזרות נבלמה תוך הסבת אבדות כבדות לתוקפים. יתר על כן, כעת החלו הכוחות התוקפים לשלם את מחיר השאננות והאשליה שהמלחמה תסתיים בתוך זמן קצר. החיילים היו ללא לבוש וציוד חורפי וללא מערכי סיוע ושירותים המתאימים לחורף וכל יום שעבר גבה מחיר כבד בשל תנאי החורף יותר מאשר מאש הפינים. המצב המדיני-הבינלאומי, גם הוא לא האיר פניו לברה"מ. עמידת הגבורה הפינית מול "הדוב הרוסי", עוררה גלי אהדה בכל העולם. ברה"מ, שרק כמה ימים קודם, הצליחה לגרום לסילוק פינלנד מחבר הלאומים (עקב תקרית מיינלאה), סולקה כעת אף היא מהחבר. ימים אחדים אחר כך התכנסה מועצת המלחמה העליונה של בעלות הברית, בריטניה וצרפת, לדיון מיוחד על המצב בסקנדינביה ובכלל אזור הים הבלטי. מעצמות המערב, על אף מלחמתם נגד גרמניה, ביקשו ממדינות סקנדינביה, נורבגיה ושבדיה, לסייע לפינלנד באופן ישיר ולאשר באופן עקרוני מעבר כוחות שלהן דרכן לעזרת הפינים. זאת ועוד, בקשות המטכ"ל הפיני לסיוע חוץ בנשק ומתנדבים, החלו נופלות על אוזן קרויה וזרם מתגבר והולך של אמל"ח ומתנדבים החל זורם מ-26 מדינות לפינלנד.

נוכח התפתחויות אלו החליט סטלין שיש לבצע כמה פעולות דרסטיות לסיום המלחמה במהירות. מולוטוב הצטוו להכין את הקרקע לחידוש המגעים הדיפלומטיים עם הפינים להשגת מטרות המלחמה ובזירת הקרבות החליט סטלין לבצע שידוד מערכות כולל. למפקד המאמץ העיקרי כנגד "קו מנרהיים"

הובא סמיון טימושנקו (TIMOSHENKO), אלוף פיקוד קיאב ומפקד החזית האוקראינית ה-1 בכיבוש פולין.¹⁹ הוא מונה למפקד החזית הצפון-מערבית, מפקדה חדשה שהוקמה לצורך זה. ז'דנוב, מזכיר המפלגה של לנינגרד, קיבל מעמד מיוחד של שר אשר אמור היה לגבות את טימושנקו ולרכז את כל משאבי לנינגרד (ושאר ברה"מ) לצורכי המלחמה. מפקד המבצע, עד אז, אלוף פיקוד לנינגרד, מרצקוב, הורד לפקד אישית על הארמיה ה-7, המאמץ העיקרי ובגזרה זו, החלו בבניית 2 ארמיות נוספות, חדשות, הארמיה ה-13 בפיקודו של קצין הארטילריה ולדימיר גרנדל (GRENDAL) שנועדה לתקוף ממזרח לארמיה ה-7 וממערב לאגם לדוגה תוך הבקעת חלקו המזרחי של "קו מנרהיים" וארמיית העתודה בפיקודו של מפקד מנהלת השריון, מפקד הארמיה, פבלוב. ב-18 לינואר, לאחר ששינויי התפיסה והפיקוד החלו ניכרים, הושלמה תוכנית חדשה למתקפה, בהתבסס על התוכנית האופרטיבית המקורית של שפושניקוב להבקעה בגזרה צרה כנגד "קו מנרהיים". אולם תוכנית זו חייבה שינויים משמעותיים בתו"ל. טימושנקו בנה צוות מומחים לתו"ל על בסיס האקדמיות של הצבא (פו"ם ו"פרונוזה") בראשותו של קורניב (KORNEEV) אשר התבקשו ללמוד את לקחי הכישלונות של תחילת המלחמה ולהוציא ספרות חדשה אשר התאימה את "הקרב העמוק" לנסיבות הזירה והעבירו את הדגש ל"קרב משולב" כאשר שיתוף הפעולה הבין-זרועי והבין-חיילי הפך לנושא העיקרי. התוכנית אושרה ע"י הפיקוד העליון והופצה כפקודה לכוחות ב-3 לפברואר. על פי תוכנית זו, היה על הארמיות ה-7 וה-13 לתקוף במקביל לרוחב החזית כולה ועם הבקעת רצועת ההגנה הראשונה תוטל ארמיית העתודה של פבלוב להשלמת ההבקעה וכיתור ויפורי. במהלך חודש ינואר ריכז טימושנקו הגעתן של 23 דיביזיות חדשות לזירה (הכוחות הטובים ביותר שנבחרו משאר הפיקודים של ברה"מ) אשר עברו אימון אינטנסיבי בנושא שת"ף בין-זרועי ובין חיילי ובכך הגיע מספר הדיביזיות הרוסיות המעורבות במלחמה ל-45. במייצר הקרלי, המאמץ העיקרי הסובייטי כלל במסגרת הארמיות ה-7 וה-13 בלבד: 25 דיביזיות, 8 בריגדות שריון, 17 חטיבות ארטילריה ובסה"כ עוצמה של: 600,000 חיילים 3,137 תותחים (מהם 1,033 כבדים) וכ-2,000 טנקים. בכך הגיעו יחסי העוצמה בין הרוסים לפינים בחזית זו לעדיפות של 4:1 בחי"ר, 30:1 בארטילריה ועליונות מוחלטת בשריון ובאוויר. טימושנקו העריך את הבקעת "קו מנרהיים" ב-7-12 יום ועל מנת לשמר את המשכיות ורציפות הפעולה הוא בנה ארבעה דרגים למתקפה: בדרג הראשון הוצבו 14 דיביזיות חי"ר בשטחי הערכות. הדרג השני כלל 3 דיביזיות מאוגדות בקורפוס החי"ר ה-50 שהיה כוח מהלומה מיוחד של הארמיה ה-7. הדרג השלישי כלל דיביזיה אחת משולבת שריון וחי"ר בכל ארמיה והדרג הרביעי כלל עתודה של 2 דיביזיות חי"ר ועוד 2 דיביזיות של קורפוס הצבא העממי הפיני ה-1. באופן

¹⁹ טימושנקו התנדב לתפקיד במהלך דיון בפיקוד העליון הסובייטי על הנחיצות בביצוע צעדים דרסטיים לשינוי המצב בזירת המלחמה.

כזה תכננה החזית הצפון-מערבית לבצע חילופי כוחות שחוקים ולקיים לחץ רצוף על המגינים הפינים עד לשבירתם.²⁰

על מקומו של מפקד הארמיה ה-8 שהודח, הובא מהמזרח הרחוק, גיבור הקרבות עם היפנים, מפקד הארמיה גריגורי שטרן (SHTERN) אשר מונה ב-17 לדצמבר למפקד. קורדיומוב, המפקד הזמני, הפך לסגנו. אולם המצב בגזרת ארמיה זו הלך והתדרדר במהירות. חלקי העוצבות הרוסים אשר בותקו וכותרו ע"י הפינים נצטוו, בהתאם לתו"ל הסובייטי, להלחם בכיתור ואסרו עליהם לסגת. על אף המאמצים הרבים של שטרן להחיש עזרה לכוחות התקועים בתוך השטח הפיני, היה זה מאוחר מדי עבור שתי עוצבות לפחות, הדיביזיה ה-18 ובריגדת הטנקים ה-34. עוצבות אלו אשר חדרו עמוק אל תוך השטח הפיני והיו מנותקות למעשה מהכוחות העיקריים, בותקו ע"י הפינים ל-13 תיבות "מוטי" והושמדו בהדרגה עד אשר בשלהי פברואר חדלו מלהתקיים. מפקד בריגדת הטנקים ה-34 קונדרטיאב (KONDRATAYEV), ראש המטה שלו וקומיסר הבריגדה התאבדו לפני שניסו לפרוץ מהכיתור הפיני. כך עשה גם קומיסר הדיביזיה ה-18 ואילו מפקד הדיביזיה קונדרשוב (KONDRASHOV) הצליח לפרוץ את הכיתור פצוע, הובא לבית חולים ושם נעלמו עקבותיו. רבו הידיעות שנשפט בשדה והוצא להורג.²¹ לימים, שטרן הצר על כך שלא נתן מוקדם יותר את ההוראה לסגת ולפרוץ את הכיתור, אולם היה לו חשש שהוראה כזו תשאיר את כל הנשק והציוד הרוסי בידי הפינים. כ-35,000 רוסים ו-כ-6,000 פינים נהרגו במערכה זו.

גם מפקד הארמיה ה-9, דוקנוב, הודח ועל מקומו הובא וסילי צ'ויקוב (CHUYKOV), שהיה מפקד הארמיה ה-4 בפלישה לפולין (גיבור סטלינגרד לעתיד) וב-22 לדצמבר קיבל הפיקוד על הארמיה. בינתיים ב-19 לדצמבר הוטלה לקרב דיביזיה רביעית בגזרת הארמיה, הדיביזיה ה-44. הייתה זו דיביזיה ממונעת סדירה שהגיעה מאזור קיאב ברכבת ונשלחה לחבור לדיביזיה 163 ממזרח על מנת לחלצה מהמלכודת הפינית. דיביזיה 44 נעה במהירות והגיעה לאגם האוקילה, אולם נעצרה מעברו השני בלא יכולת לחבור ל-163. בינתיים ריכזו הפינים בגזרה זו כוחות נוספים מעתודת המטכ"ל שלהם ועתה עמדה דיביזיה פינית שלמה אל מול הרוסים. קולונל סילאסו השאיר כוח גדודי מוגבר להעסיק את דיביזיה 163 ועבר עם עיקר כוחו לטפל בדיביזיה ה-44. ראשית הוא הקים מחסום על הציר בעורפה ולאחר מכן הוא ביתק את כוחותיה ל-4 "מוטי". במשך ה-9-7 לינואר הותקפו ארבעת הכוחות הרוסים המכותרים עד שהושמדו לחלוטין. מפקד הדיביזיה, וינוגרדוב, מפקד מחנה המפקדה וקומיסר הדיביזיה הצליחו לברוח מהכיתור, בהגיעם לקווים הרוסים נעצרו, נשפטו בשדה והוצאו להורג ב-11 לינואר. הרוסים אבדו, משתי הדיביזיות, 22,500 הרוגים בקרב אל מול 2,200 פינים. השלל שנפל לידי הפינים היה רב: 43 טנקים, 70 תותחים, 278 משאיות,

²⁰ Van Dyke, *Ibid*, p. 137.

²¹ <http://www.winterwar.com/Tactics/mottis.htm>

300 מקלעים, 6,000 רובים ו- 1,130 סוסים.²² לאחר קרב זה נעצרו הכוחות כ- 9 ק"מ מהגבול הרוסי-פיני ולא התקדמו יותר עד סוף המלחמה.

בצפון, בגזרת הארמיה ה-14 הצליחו אמנם הכוחות לרדת דרומה עוד כמה עשרות ק"מ אולם עצרו במרחק 152 ק"מ מדרום לפטסמו ולא התקדמו יותר. כוחות הארמיה נמתחו עד כלות והיה חשש שלא יצליחו להחזיק את הציר פתוח והכוחות הפינים ישמידו רבים מהם כמו שקרה בגזרות אחרות. מכאן שלא יכלו לחבור לארמיה ה-9 ואף לא לנתק את פינלנד משבדיה ונורבגיה כפי המטרה המקורית.

שלב ג' - הבקעת "קו מנרהיים"

ב-11 לפברואר 1940, לאחר כחודשיים של הכנות, התארגנות ואימונים, ואף כמה "הפגנות" כוח לבדיקת יכולת הכוחות החדשים בהבקעה, פתחה החזית הצפון-מערבית במתקפה מחודשת על "קו מנרהיים". המאמץ העיקרי בוצע ע"י הארמיה ה-7 כאשר הקורפוס ה-50 של גורלנקו (GORELENKO) מוביל באמצעות שתי הדיביזיות 100 ו-123. מאמץ זה כוון באיגוף ימני, דרך העיירה סומה, לעבר ויפורי. הדיביזיה ה-100 לא הצליחה בהתקפתה ובסוף היום חזרה לשטחי ההיערכות שלה (נקודת המוצא) אולם דיביזיה 123 הצליחה לחדור לעומק 1,200 מ' בתוך המערך הפיני ולהשמיד 8 מוצבים מבוצרים ו-24 מצדי (פילבוקסים) מקלעים. הצלחה זו, פרי שיתוף פעולה מוצלח בין חי"ר, שריון וארטילריה, נלמד מיידיית ע"י צוות התוו"ל במפקדת החזית והופץ לכל היחידות. בתוך 3 ימי לחימה הצליחה דיביזיה זו, בפיקודו של אליאבושב (ALIABUSHEV) לכבוש קטע בן 4 ק"מ במערך הקדמי הפיני וליצור פער דרכו ניתן היה להזרים כוחות לניצול ההצלחה. לדיביזיה הוענק עיטור מסדר לנין על הישג זה.²³ למחרת הוטלה למערכה דיביזיה ממונעת 84, מהדרג השני לניצול ההצלחה. הדיביזיה נתקלה בפקקי תנועה אדירים על ציר התחזוקה של הדיביזיה ה-123 והמשיכה למעשה להתקדם רגלית בשלג כבד ללא רכב או לוגיסטיקה במהירות של 100 מ' לשעה. ב-14 לחודש היו מעורבות שתי הדיביזיות אחת בתוך השנייה ולמעשה הקורפוס ה-50 נתקע במקומו. אולם ב-15 לפברואר הצליחו 2 צוותי קרב ממונעים תוך התבססות על טנקים לחדור ולכבוש את הכפר לדה (LAHDE) ולהמשיך בהתקדמות לעבר קמארה (KAMARA). באותו ערב, הצליחה סוף-סוף גם דיביזיה 100 להתקדם כ-1,500 מ' ולכבוש 19 מוצבים ועוד 20 מצדי מקלעים ולאחר כיבוש סומה להתבסס להגנה. בערב ה-16 לפברואר נראה היה כי הארמיה ה-7 של מרצקוב נמצאת במרדף אחר הפינים הנסוגים והיא הגיעה כבר לאמצע המרחב המוגן של "קו מנרהיים". טימושנקו היה בטוח שחיסולו הסופי של הצבא הפיני כבר "מעבר לפינה". לאור זאת הוא הורה למרצקוב להטיל למערכה עוד כוחות ממוכנים מעתודת הארמיה

²² Dr. Allen F. Chew, Fighting the Russians in Winter: Three Case Studies. Combat Studies Institute U.S. Army Command and General Staff College, 1981, p. 29.

²³ Van Dike, Ibid, p.157.

ולהמשיך במרדף לאורך מסילת הברזל קמארה-ויפורי. אולם הקורפוס ה- 50 המתוגבר התקדם מהר מדי, נתקל בהגנה פינית מתקשחת ונאלץ לעצור ולהיערך להגנה באזור קמארה. בשל קשיי תקשורת בין החזית למוסקבה, הפיקוד העליון הוציא הוראה להטיל את כל כוחות הקורפוס למערכה לכוון ויפורי. אף אחד בשרשרת הפיקוד לא העז להעמיד את הפיקוד העליון על טעותו ולשנות הפקודה כך שלמחרת הקורפוס ה- 50 ניסה לפתוח בהתקפה כוללת אולם נבלם אל מול מערך העומק הפיני הנשען על מכשולים טבעיים ומלאכותיים.²⁴

אולם בגזרות אחרות של החזית הייתה הצלחה, הקרפוסים ה- 10 וה- 34 של מרצקוב אשר תקפו חזיתית מדרום, הצליחו להבקיע את רצועת ההגנה הקדמית של "קו מנרהיים" ונעצרו רק ע"י מגנני רצועת ההגנה השנייה באזור קויביסטו-ביורקו (KOIVISTO-BJORKO) ומפרץ סמולה (SAMULA). גם הקורפוסים ה- 15 וה- 23 של הארמיה ה- 13 הצליחו להתקדם עד לקו האגמים מולאן ווקסי.

הטלת עתודת הפיקוד העליון, על הקרח, דרך הים הבלטי

בפעולה זו רצה סטלין לחזור על הצלחת פטר הגדול משנת 1710 עת איגף את השבדים ותקף את ויפורי מכוון צפון מערב בנצלו את קפיאת הים הבלטי על הקרח. ניתנה הוראה למפקד העתודה, פבלוב, לשלוח את הקורפוס הממונע ה- 28 לאיגוף המערכים הפיניים ממערב דרך מפרץ ויפורי. הקורפוס הוכן מבעוד מועד בשטחי כינוס על שפת הים בדרום המפרץ הפיני. ברור היה שכל התוכנית מותניית בעובי הקרח. ב- 16 לפברואר הורה פבלוב (מפקד גייסות השריון ומפקד ארמיית העתודה) לשייטת החורף של הצי הבלטי לבנות דרך על הקרח מתחנת הרכבת של קרסניה-גורה בדרום המפרץ ועד לכפר אליפומלה (ALIPUMALA) על גדתו הצפונית. כאשר הושלמה דרך הקרח ב- 19 לפברואר ביצע פבלוב אישית (יחד עם כמה קצינים עוזרים) ניסוי נסיעה על הקרח עם טנקי ה- T-26. הניסוי הצליח וניתנה הוראה להתחיל בביצוע. למחרת בבוקר התנועה על דרך הקרח הייתה כה עמוסה עד אשר נוצרו בה בקיעים ו- 3 טנקים צללו למים. היה צורך לעצור את כל המהלך עד ל- 22 לחודש עת נבנו 2 דרכים נוספות.²⁵

על מנת להשלים תמרון לפיתה אדיר ממדים, הקים הפיקוד העליון ב- 12 לפברואר, ארמיה חדשה, הארמיה ה- 15 תחת פיקודו של מפקד הארמיה מיכאיל קובלב (KOVALEV) על בסיס עתודות המטכ"ל והקורפוס ה- 56 של הארמיה ה- 8 (אשר במילא היה מנותק מעיקר כוחות הארמיה). זאת במטרה להמשיך את המתקפה לעבר סורטוולה ולאיים על ויפורי מצפון-מזרח. קובלב אשר קודם פיקד על המאמץ הדרומי של הארמיה ה- 8 ניסה בתחילת החודש להציל את הדיביזיות ה- 18 וה- 168 (ראה לעיל) בלא הצלחה. קובלב ביצע הערכת מצב ב- 18 לפברואר והגיע למסקנה שכוחותיו חלשים מכדי למנוע מכוחות פינים להסתגן בינו לבין

²⁴ Van Dike, Ibid, p, 163.

²⁵ Van Dike, Ibid, p, 164.

הארמיה ה- 8 לכן ביקש תגבורת של 2 דיביזיות לחידוש המתקפה, אותה תכנן ל- 23 לפברואר. בינתיים מתקפת ארמיה זו נדחתה עד לקבלת התגבורות.²⁶

בינתיים מרצקוב וגרנדל נערכו מחדש למתקפה על רצועת ההגנה השנייה של "קו מנרהיים". ב- 19 לפברואר בוצע סוף-סוף בחזית, ריכוז הארטילריה שהיה תקוע קודם בפקקים. ב- 20 לחודש חידש הקורפוס ה- 50 את התקפתו ולאחר התקדמות של כ- 1,000-1,500 מ' נתקל בהפתעה לא נעימה. ב- 21 לחודש, עת חידשה דיב' 84 את התקפתה, ללא סיור מקדים החלה התקפת נגד פינית. תחת מעטה של סופת שלגים הצליחו הפינים לחדור ולנתק את צוות-הקרב החטיבתי הממוכן של דיב' 84 מהעורף. מהפך זה במצב איים על חזרה למצב הקיפאון ששרר לפני חידוש המתקפה אלא שכעת לא ניתן היה יותר להזרים כוחות לחזית באשר במילא כבר כל צירי התחזוקה היו סתומים ברכב ורק"ם פגוש לפגוש. עת המשיכה התקפת הנגד הפינית ב- 22 לפברואר הורה טימושנקו לכל המפקדים אשר "איבדו את השליטה" בכוחותיהם לתפוס פיקוד ולהמשיך המתקפה אחרת יוחלפו מיידית. גורולנקו ומפקדי הדיביזיות עברו לפיקוד הדוק יותר ומלפנים והצליחו לכבוש מחדש את השטח שאבד בהתקפת הנגד הפינית ולחלץ הכוחות שנותקו.²⁷ עד לסוף החודש הסתיימו הקרבות על רצועת ההגנה השנייה וכוחות החזית הצפון-מערבית הגיעו לפאתי רצועת ההגנה האחרונה של "קו מנרהיים" לפני ויפורי. בימויים הראשונים של חודש מרץ הסתיים נוהל הקרב במפקדת החזית לכיתור הסופי של ויפורי והבקעת רצות ההגנה האחרונה. אולם כאן נתקלו במכשלה חדשה, כמה ימים קודם, הורה הפיקוד העליון הפיני על פתיחת סכר יוסטילה (JUSTILA) ומים החלו להעלות את מפלס האגמים והנהרות והיה חשש כבד להצפה. נדרשו הוראות מיוחדות למנוע פאניקה בכוחות הרוסיים עד ששוכנעו שהמים לא יגרמו לנזקים כבדים מדי.

12 יום נדרשו לצבא האדום להשלים את הבקעת רצועת ההגנה האחרונה (T-LINE) ולסיים את האיגוף הממונע דרך המפרץ הפיני. בסוף מערכה זו שני הצבאות הגיעו לאפיסת כוחות כללית מה שהוביל לסיום המו"ם הדיפלומטי שהתנהל במקביל ולחתימה על חוזה שלום שנכנס לתוקפו ב- 13 למרץ.²⁸

חיל המשלוח האנגלי-צרפתי וסיום המלחמה

בעלות הברית המערביות ראו במלחמת החורף הזדמנות לפעול כנגד התוקפנות הסובייטית שכבר נחלה תבוסות מספר בפינלנד וגם להגן על מכרות עפרות ברזל וניקל בסקנדינביה. כרגיל במלחמות קואליציוניות, כשמדובר בזירה משנית, התקשו הצבאות לארגן חיל משלוח מתקבל על הדעת, הבטחות לממשלת פינלנד

²⁶ קובלב כיהן כמפקד הארמיה שבועיים בלבד, אי המעש שלו לא נראה לסטלין, ב- 26 לפברואר הוא הוחלף ע"י סגן מפקד הארמיה ה- 8 קורדיומוב.

²⁷ Van Dike, Ibid, p. 165.

²⁸ Van Dike, Ibid, p.178.

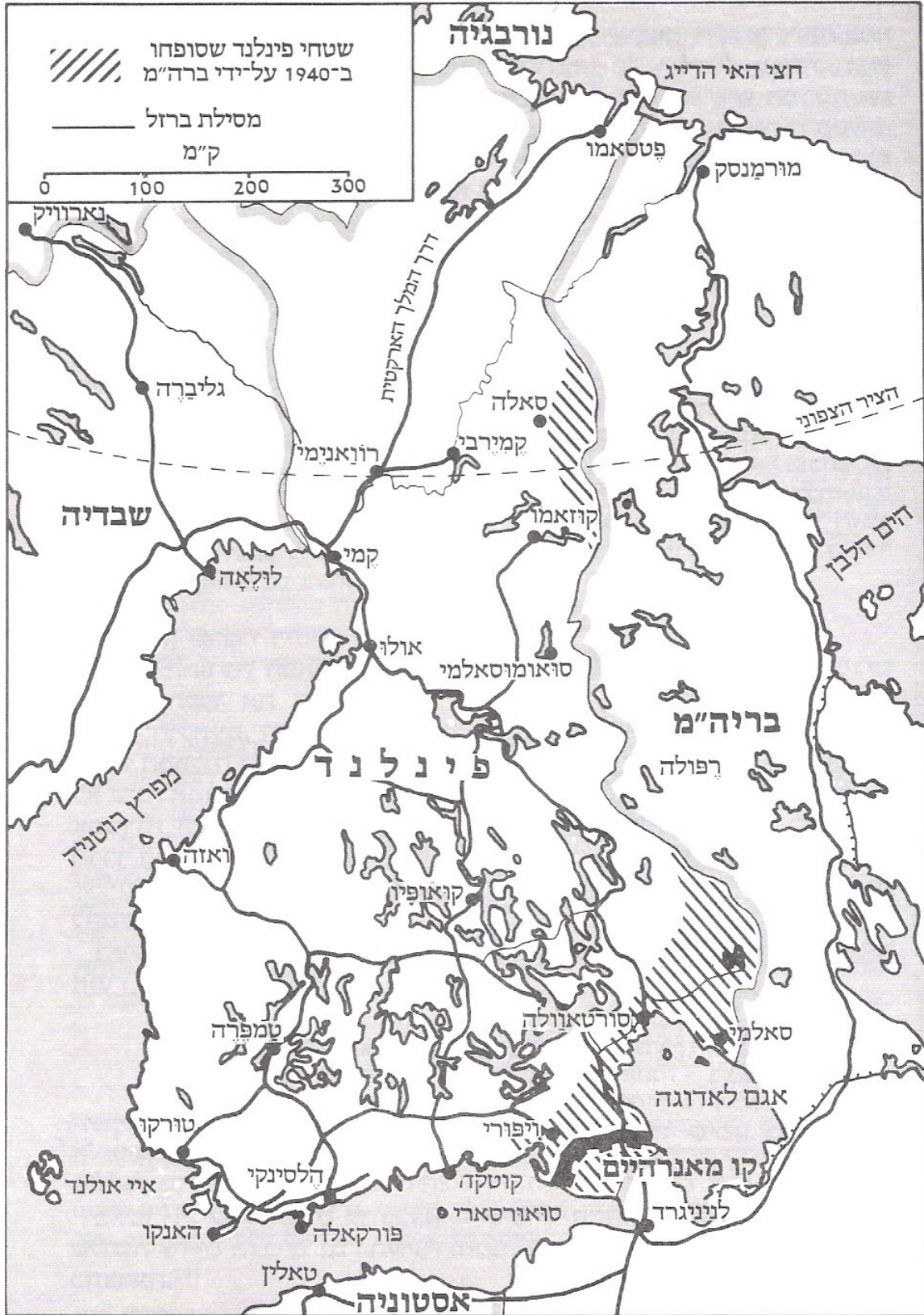
ניתנו בשפע ולמעשה עשרת הימים הראשונים של חודש מרץ עברו בשיחות רב-צדדיות בין המעורבים בפרשה. בינתיים התחיל להתארגן כוח צרפתי-אנגלי-פולני למשלוח לסקנדינביה. היה זה כוח בסדר גודל דיביזיוני מוגבר בן כ- 15,000 איש אולם עד לארגונו, היה ברור לפינלנד כי הוא לא יספיק להגיע בזמן. פסימיות המרשל מנרהיים, היא אשר דחפה את ממשלת פינלנד לקבל לבסוף את הצעות הרוסים,²⁹ בדיוק כשם שהאיום בחיל משלוח אנגלי-צרפתי (יחד עם הפרנויה של סטלין) ותשישות הכוחות בחזית הביאו גם את הסובייטים להסכים לסיום המלחמה. לארגון חיל משלוח מיוחד ללחימה בתנאי הזירה הסקנדינבית הייתה חשיבות בהמשך המלחמה, עת נשלח כוח זה ללחום בנורבגיה לאחר הפלישה הגרמנית לארץ זו. מבחינת הרוסים, לחימה כנגד אנגליה וצרפת הייתה חלום הבלהות שלהם באשר ברה"מ ביססה את האסטרטגיה שלה על מלחמה בין גרמניה למעצמות המערב על מנת להרוויח מכך את הפירות המקווים והנה המצב עלול להתהפך. התפתחות מצב זה הביא את הרוסים לבסוף לוותר על האינטרס ההתקפי שלהם – לאמור – הכללת פינלנד בברה"מ או לפחות בחוג ההשפעה הקומוניסטי ולהסתפק במטרתם ההגנתית ע"י קבלת שטחים מפינלנד שישפרו את ההגנה על לנינגרד, מרכז העורף האסטרטגי השני בחשיבותו בברה"מ. הסכם השלום נחתם במוסקבה ב- 13 למרץ 1940 כאשר ברה"מ מקבלת את השטחים שדרשה במייצר הקרלי כולל העיר ויפורי (שהפכה לויבורג) ואגם לדוגה כול מכל עבריו יחד עם שטחים מסוימים בצפון. אולם פינלנד שמרה על עצמאותה.

עד סוף המלחמה הטילה ברה"מ לקרב כמיליון חיילים ב- 62 דיביזיות (ועוד 10 היו מוכנות למשלוח), 7,000 טנקים, 5,000 קני חת"ם, 1,500 מטוסי קרב והפצצה. תוך ארגון הכוחות ב- 7 ארמיות.

אבידות הרוסים במלחמה היו: 391,873, מהם 126,875 הרוגים. ואילו לפינים
אבדו 66,406 מהם 26,662 הרוגים.³⁰

²⁹ כהן, שם, עמ' 111-112.

³⁰ <http://www.winterwar.com>.

הלקחים

בין התאריכים 14-17 לאפריל 1940, כחודש לאחר סיום מלחמת החורף התקיים במוסקבה כנס הפקת לקחים מהמלחמה. הכנס נערך במסגרת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית במטרה ללמוד מהמלחמה ולהחליף ניסיון קרבי בין המשתתפים. קלימנט וורושילוב שר ההגנה וגיאורגי קוליק סגנו ניהלו את המושבים, 6 במספר, אולם היה זה סטלין עצמו אשר הנחה את הכנס כולו. 46 מפקדי חטיבות, דיביזיות, קורפוסים, ארמיות ונושאי התפקידים הבכירים במשרד ההגנה ובמטכ"ל השתתפו בכנס והציגו את רשמיהם. סטלין, אשר היה משתתף פעיל בכל המושבים, נשא נאום ארוך בסיום המושב האחרון בו הסביר את נקודת השקפתו על המלחמה אשר כלל את מגוון ההיבטים הצבאיים שלה וסיכם את הנדרש לעשות ליישום הלקחים.

הסטנוגרמות של כנס זה נשמרו ואף תורגמו לאנגלית.³¹ על אף שבמהלך הכנס כמעט אף אחד לא העיז להביע ביקורת על סטלין אישית, המידע המצוי בפרסום זה שופך אור רב על מרבית ההיבטים של מלחמת החורף מהצד הרוסי ושימשו מקור עיקרי לכתובת עבודה זו.

מקור נוסף ללימוד לקחי מלחמת החורף, מהצד הרוסי, הינו דו"ח הלקחים של שר ההגנה וורושילוב שהופץ בתפוצה מצומצמת מאד רק לבחירי הפיקוד העליון הרוסי ובראש וראשונה למזכיר הכללי של המפלגה, סטלין, כבר ב- 28 למרץ 1940, שבועיים לאחר סיום המלחמה.³²

- המלחמה תהיה קצרה וקלה. הנחת יסוד, שהתבססה על ההישגים האחרונים כנגד היפנים והפולנים ואשר לא העריכה נכון מלכתחילה את הזירה והאויב ועל כן הביאה ליציאה לקרב עם סדר כוחות חסר, חיילים לא מצוידים כראוי, תורת לחימה לא מתאימה, ארגון לא תואם את התנאים ומפקדים אשר לא למדו את התנאים, הכירו את הכוחות ויכלו לשלוט בהם. מסקנות אלה הביאו לפיטוריו של שר ההגנה וורושילוב, לאחר המלחמה והחלפתו בטימושנקו – מפקד החזית אשר הצליח לבסוף להבקיע את "קו מנרהיים".

- תפיסת "הקרב העמוק" מבית מדרשו של טוכצ'בסקי, אשר נתקלה במרחב המוגן של "קו מנרהיים" ובמרחבי השממה הקפואה המכוסה יערות ואגמים של הזירה אשר הביאה מהר מאד לבלימה אל מול המרחב המוגן והליכה לאיבוד בצירי היער הבודדים של הטונדרה הפינית. הצריכה רביזיה אשר בוצעה בשיטתיות

³¹ Kulkov, Ibid, Forward.

³² Personal archive of Kliment Voroshilov, **The Lessons of the War with Finland Unpublished report of Kliment Voroshilov - the People's commissar of Defence - at the plenary session of the Central Committee of the C.P.S.U. (B.) in March 28th 1940.**

ובשקדנות והעבירה את הדגש לנושא השילוביות והשת"פ הבין-חילי והבין זרועי אשר התאימו הרבה יותר למלחמה המודרנית בכלל ולאתגר הפיני בפרט.

- חשיבותה של תוכנית אופרטיבית אל מול תכנון חפוז הנשען על מאווים ושאיפות במקום על תכנון סדור. דחיית תוכנית הרמטכ"ל והטלת המשימה על פיקוד לניגרד הביאו למפח נפש ולבסוף לחזרה לתוכנית הבסיסית של שפושניקוב שהתבססה על עבודת מטה שיטתית ברמת המטכ"ל.

- הקמת חיל מודיעין בעוצבות הלוחמות ומתן משקל ראוי ללימוד החומר המודיעיני כשגרה. העדר מערך מודיעין במפקדות העוצבות בכל הדרגים לא אפשר העברת מודיעין בזמן ממודיעין משרד ההגנה לכוחות וכן איסוף מסודר ושיטתי בעת לחימה. לבסוף תוקן פער זה חלקית ע"י סיורי וצילומי אוויר וסיורי מפקדים תכופים בכל הרמות לפני כל קרב. אחד הנושאים שקיבלו עדיפות עליונה לשיפור ושונה חלקית עד למתקפה הגרמנית כשנה אחר כך היה נושא זה. פרוסקורוב, ראש המודיעין של משרד ההגנה, אשר התריע על פער זה עוד לפני המלחמה, נאלץ לשלם בראשו והוחלף אחרי המלחמה בגוליקוב – מאומרי ההן של סטלין.

- הנדסה ועוצמת אש (ארטילרית ואווירית) בהבקעת מרחב מוגן, כללי יסוד שהיו ידועים עוד ממלחמת העולם הראשונה אולם בעקבות מלחמת החורף קיבלו משנה חשיבות הן בהצטיידות, בארגון ובאימונים.

- נק"ל יעיל לשטחים סגורים ובעיקר הכנסה לשימוש, אחרי מלחמת החורף, של תתי-מקלעים, מרגמות קטנות קליבר (50 – 82 מ"מ) היעילים מאד בלחימה ביעדים מבוצרים וביערות הוכנסו במספר רב ליחידות החי"ר אשר אומן לתפעלם ביעילות.

- טנקי ה BT וה T-37 הסתברו כקלים מדי ללחימה מודרנית בשדה קרב רווי מכשולים ואש ועל כן הושם דגש על ייצור הטנקים החדשים שהוכיחו עצמם בלחימה כנגד יעדים מבוצרים ה- T-34 וה- KV-1 וכן טנקי להביור. כמות הטנקים מסוג זה אשר יוצרו בשנה העוקבת הייתה גדולה ביותר יחסית.

- הניתוח המבצעי של הקרקע שוב הוכיח עצמו כגורם בעל חשיבות עליונה בתכנון לחימה ובהטלת משימות. היכולת הפינית לנצל את השטח באופן מקסימלי תוך ביצור שטחי מפתח והגנה על שטחים שולטים מחד גיסא וביצוע הגנה ניידת באמצעות גייסות גלשני-סקי מאידך גיסא אל מול הסרבול הרוסי והיצמדותם לצירים (עד אשר גם הם הכניסו ללחימה בשלב האחרון כ- 70,000 גלשני-סקי) אפשרו לצבא הפיני באמצעות כוחות ואמצעים קטנים יחסית להחזיק מעמד ואף להביס פה ושם את המעצמה הרוסית.

- גם מדינה קטנה המוכיחה כי היא מוכנה להלחם על האינטרסים החיוניים שלה עשויה לעמוד מול מעצמות גדולות ולשמור על העצמאות והריבונות.

ביבליוגרפיה

1. כהן יוחנן, אומות במבחן, "מערכות", ת"א, 1985.
2. מיכלסון בני, הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, שריון 32.
3. רדזינסקי אדוארד, סטלין, מעריב, ת"א, 2005.
4. Chew Allen F., Fighting the Russians in Winter: Three Case Studies. Combat Studies Institute U.S. Army Command and General Staff College, 1981
5. Kulkov E. N. (ed), Stalin and the Soviet-Finnish War, 1939-1940, Frank Cass, London, 2002.
6. Murphy David E., What Stalin Knew, The Enigma of BARBAROSSA, Yale, New Haven, 2005
7. Van Dyke Karl, the Soviet Invasion of FINLAND, 1939-1940, Frank Cass, UK, 1997.
8. Personal archive of Kliment Voroshilov, **The Lessons of the War with Finland Unpublished report of Kliment Voroshilov - the People's commissar of Defence - at the plenary session of the Central Committee of the C.P.S.U. (B.) in March 28th 1940.**
9. <http://www.winterwar.com/Tactics/mottis.htm>.